

УДК 378.14:331.4-05:63

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ АВАРІЙНИХ КОМІСАРІВ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Н.А. Герасименко, к.е.н., доц.

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, Україна

Герасименко Н.А. Особенности подготовки аварийных комиссаров для сельского хозяйства.

Досліджено досвід провідних країн світу з розвиненою системою страхування сільськогосподарської продукції щодо регулювання процесу підготовки та контролю діяльності аварійних комісарів у сільському господарстві. Окреслено систему підготовки аварійних комісарів в Україні та запропоновано шляхи вдосконалення їх діяльності.

Ключові слова: аварійні комісари, врегулювання збитків, сільськогосподарські культури, сертифікація, підготовка

Gerasymenko N.A. Особенности подготовки аварийных комиссаров для сельского хозяйства.

Исследован опыт ведущих стран мира с развитой системой страхования сельскохозяйственной продукции по регулированию процесса подготовки и контроля деятельности аварийных комиссаров в сельском хозяйстве. Описана система подготовки аварийных комиссаров в Украине и предложены пути совершенствования их деятельности.

Ключевые слова: аварийные комиссары, урегулирование убытков, сельскохозяйственные культуры, сертификация, подготовка

Gerasymenko N.A. Features of the preparation loss-adjusters for agriculture.

The experience of leading countries with a well developed agro-insurance system of the regulation and monitoring of loss-adjusters activities were investigated. The training system loss-adjusters in Ukraine were described and ways to improve loss-adjusters activities suggested.

Keywords: loss-adjusters, loss adjustment process, crops, certification, training

При вирішенні питання щодо здійснення страховиком виплат страхового відшкодування вирішального значення набувають аспекти, що стосуються визначення причини настання страхового випадку та розрахунку розміру заподіяних збитків (шкоди). Важливим тут є рівень професіоналізму експертів, які здійснюють відповідну діяльність. До того ж, не останню роль відіграє питання взаємодії аварійних комісарів із безпосередніми учасниками договірних відносин зі страхування (страховиком та страхувальником), а саме: рівень неупередженості та об'єктивності оцінки в умовах платності послуг що надаються. Усі ці питання тим чи іншим чином регулюються в країнах, де страхування аграрного сектору займає провідне місце серед стратегій управління ризиками, зокрема в США та Іспанії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Активно вивчають тематику страхування та питання підготовки відповідних кадрів такі науковці, як С.А. Навроцький, О.М. Залетов, В.П. Левченко та інші. Крім того, значний внесок у розбудову системи агрострахування в Україні та розвиток освітніх програм щодо управління ризиками в сільському господарстві зробили експерти Проекту «Розвиток агрострахування в Україні» Міжнародної фінансової корпорації.

Метою статті є аналіз систем підготовки аварійних комісарів у галузі сільського господарства в Україні та розвинених країнах світу.

Виклад основного матеріалу дослідження

В Україні діяльність аварійних комісарів регулюється рядом нормативно-правових документів, зокрема: Законом України «Про страхування», Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», Типовим положенням про положення про організацію діяльності аварійних комісарів (рис. 1) [1-3]. До того ж, уповноважений органом (нині – Національна комісія, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг)) встановлено кваліфікаційні вимоги та затверджено кваліфікаційний мінімум знань, який повинен мати аварійний комісар, який бажає здійснення діяльності в сільському господарстві [5, 6].

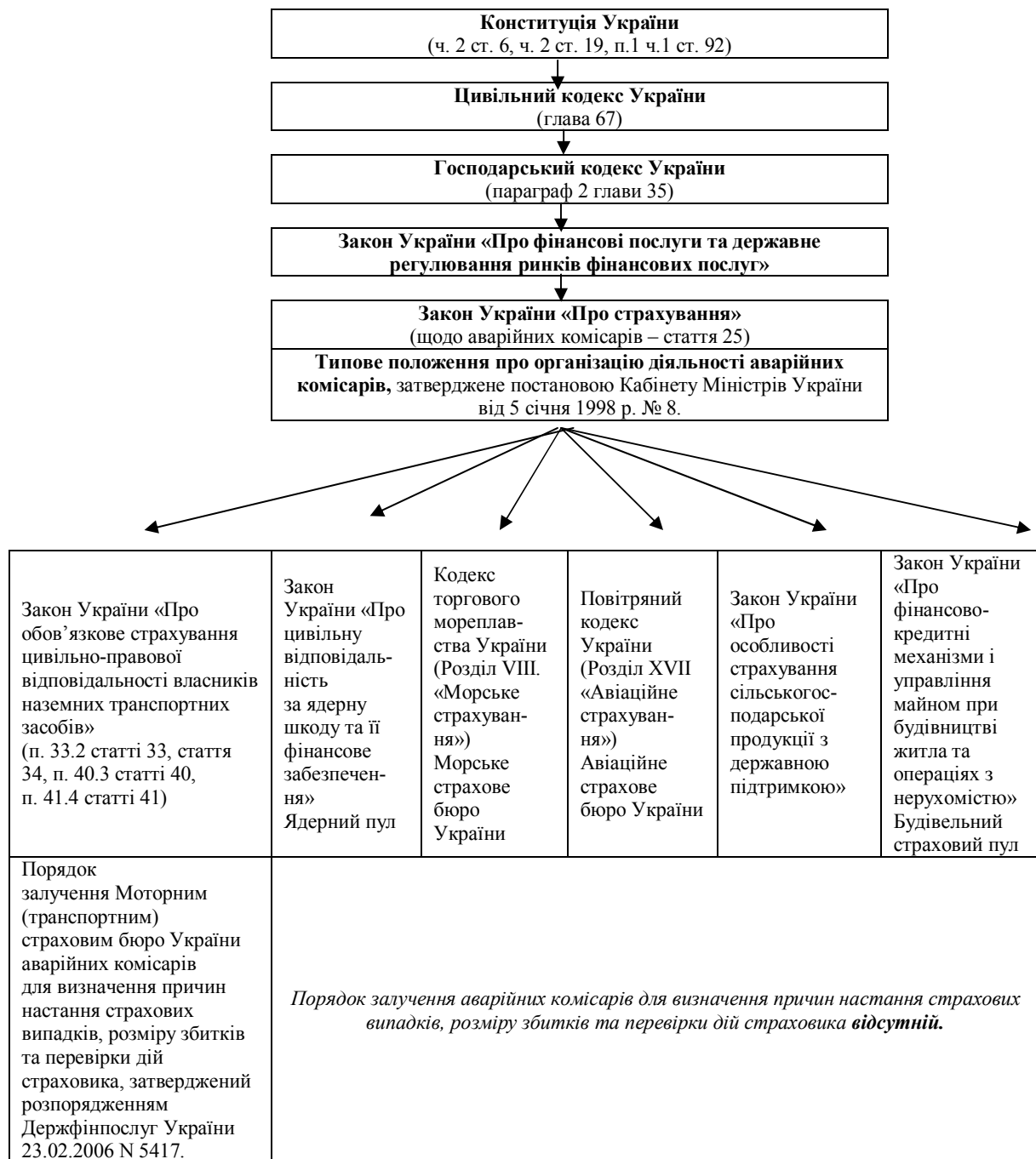


Рис. 1. Система законодавства, яке регулює страхову діяльність (у частині діяльності аварійних комісарів) [7]

Підготовка, підвищення кваліфікації та проведення іспиту зазначених осіб в Україні вперше було організовано на базі Національного університету біоресурсів і природокористування України (далі НУБіП) відповідно до укладених договорів із Нацкомфінпослуг у 2012 році [4]. На сьогодні 57 осіб пройшли навчання, склали відповідні іспити та отримали Кваліфікаційні свідоцтва аварійних комісарів у сільському господарстві (у галузі рослинництва). До того ж, у 2015 році, перші 20 осіб вже пройшли підвищення кваліфікації, яке необхідно проходити щотири роки, відповідно до законодавства.

Провідною країною світу з розвитку та імплементації програм страхування в сільському господарстві є Сполучені Штати Америки. Саме тому, аналіз їх досвіду з підготовки фахівців у цій галузі є важливим для розуміння функціонування системи та можливостей його запозичення для поліпшення діяльності аварійних комісарів в Україні.

Закон про фермерську діяльність у США («Farm Bill») надає Агентству з Управління Ризиками (Risk Management Agency) широкі повноваження щодо управління програмами аграрного страхування, зокрема з адміністрування

діяльності аварійних комісарів. На підставі цього Закону, Агентство з Управління Ризиками видає власні директиви, які й регулюють діяльність осіб, що здійснюють оцінку збитків при настанні страхових випадків у сільському господарстві [8]. Щоб рівень підготовки аварійних комісарів відповідав вимогам, які встановлює Департамент сільського господарства США, проводиться відповідне навчання та тестування. Тренінги можуть проводити або приватні організації, або безпосередньо Агентство з Управління Ризиками. Організація, що проводить навчання, може час від часу змінюватися. Для перевірки отриманих знань спочатку проводять стандартизоване та комп'ютеризоване письмове тестування, потім відбувається тестування в полі. Деякі страхові компанії висувають до аварійних комісарів більш жорсткі вимоги, ніж Агентство з Управління Ризиками. Крім того, свої вимоги до аварійних комісарів та рівня їх кваліфікації можуть ставити також перестраховики. На ринку США існують як незалежні аварійні комісари, так і ті, що працюють на страхові компанії.

У США ротація аварійних комісарів відбувається раз на три роки і вона полягає у зміні району/регіону, який вони обслуговують. Одному й тому самому аварійному комісару не дозволяється працювати в одному районі/регіоні більш ніж три роки [8].

У своїй діяльності аварійні комісари США користуються винятково стандартизованими методиками огляду предметів страхування та оцінки розміру збитків, що виникли внаслідок дії застрахованих ризиків. Ці методики та процедури оцінки збитку настільки стандартизовані, що залишається дуже мало простору для будь-яких суб'єктивних рішень. Отже, повторення процедури оцінки нечасто приводить до результатів, які б суттєво відрізнялися від попередніх.

У тому випадку, коли виникає спірна ситуація щодо результатів проведеної оцінки, у США активно використовують систему досудового розгляду спорів. Проводиться повторний огляд та обрахунок розміру збитків. У разі повторної незгоди страхувальника з результатами огляду, він може звернутися з апеляцією спочатку до страхової компанії, потім – до Агентства з управління ризиками, а вже потім – до Комісії з розгляду спорів. Проте до цієї останньої інстанції справи доходять рідко.

Для порівняння розглянемо питання підготовки та сертифікації аварійних комісарів у Європейському Союзі, зокрема в Іспанії. Питання пов'язані зі страхуванням в Іспанії регулюються двома базовими законами і значною кількістю нормативних актів, які приймаються терміном на 1 рік та регулюють кожен окремий вид страхування. Крім того, щороку оприлюднюється річний план Міністерства сільського господарства Іспанії, який розроблює Державне Агентство з аграрного страхування (ENESA), що йому підпорядковане, та здійснює від його імені такі функції: (1) розроблює річні плани аграрного

страхування, (2) адмініструє державні страхові субсидії, (3) збирає та надає у розпорядження інших учасників системи необхідну для їхньої діяльності інформацію, (4) координує розробку нових страхових продуктів [9].

Як координатор програм страхування Державне Агентство з аграрного страхування (ENESA) тісно співпрацює з усіма учасниками системи з приводу всіх аспектів функціонування страхових програм і страхових продуктів, включаючи методики та процедури оцінки збитку.

В Іспанії вимоги до освіти та кваліфікації аварійних комісарів, що мають бажання працювати у сфері страхування сільськогосподарського виробництва, лісового господарства або аквакультур, дещо відрізняються від вітчизняних та американських. Так, перш за все, ці особи повинні мати фах інженера сільського або лісового господарства, ветеринара чи біолога [8]. Додатково треба пройти кілька курсів навчання з питань страхової діяльності та вивчити особливості оцінки збитків у виробництві продукції рослинництва й тваринництва. Такі курси навчання пропонують університети за підтримки Консорціуму компенсації страхування (CCS), пулу страхових організацій «Агросегуро» та Державного Агентства з аграрного страхування (ENESA).

Консорціум компенсації страхування є одночасно страховиком та першим перестраховиком у системі аграрного страхування Іспанії. Важлива функція Консорціуму полягає в тому, що він здійснює контроль за правильністю проведення експертизи з оцінки збитку (як на основі документів, так і безпосередньо на полі), яку проводять законтраговані пулом страхових організацій («Агросегуро») аварійні комісари. Цим і зумовлена участь Консорціуму в організації навчання аварійних комісарів для аграрної галузі.

Усі аварійні комісари, що працюють на території Іспанії, зареєстровані у Департаменті страхування Міністерства економіки. Вони є незалежними експертами, та працюють за контрактом зі страховим пулом («Агросегуро») [8]. Консорціум, у свою чергу, здійснює нагляд за діяльністю аварійних комісарів.

В Іспанії існують загальні та специфічні правила оцінки збитку, які оприлюднюються від імені Державного Агентства з аграрного страхування (ENESA) та Головного управління страхування (GDS). Ці правила попередньо обговорюються та узгоджуються з усіма учасниками системи аграрного страхування. Тим не менш, для того, щоб коректно застосовувати ці правила, потрібно мати ґрунтовні знання специфіки вирощування сільськогосподарських культур, розуміння понять і термінів страхування, а також значний досвід діяльності з урегулювання збитку. Методологія оцінки збитку при настанні страхових випадків у сільському господарстві, як і в США, є стандартизованою.

Питання вирішення спірних ситуацій також врегульоване іспанським законодавством і передбачає існування спеціальної системи

досудового розв'язання спорів [8]. У разі незгоди фермера з результатами оцінки, можна викликати другого, а потім і третього, експерта для проведення альтернативної оцінки. Механізм залучення додаткових експертів докладно прописаний у законодавстві. Іноді Державне Агентство з аграрного страхування (ENESA) може бути посередником у врегулюванні конфлікту між сторонами. Як правило, для такого залучення потрібні певні передумови, як, наприклад, ситуації, коли неточно визначений ризик, або до конфлікту залучена значна кількість фермерів. Крім описаного вище процесу, для захисту своїх прав страхувальники також можуть звертатися до Департаменту розгляду скарг компанії «Агросегуро».

Канада є чи не єдиним прикладом країни, де агрострахування функціонує на неприбутковій основі. В усьому іншому система агрострахування у Канаді дуже схожа на аналогічні системи у США та Іспанії. Згідно з Розділом 95 Конституції Канади, право формування законодавства щодо розвитку аграрного сектора належить урядам обох рівнів – федеральному (центральному) та уряду провінції (якщо виникає суперечність між федеральним законом та законом провінції, то федеральний закон має перевагу на законом провінції). У відповідності до загальнодержавних законів та законів кожної конкретної провінції, в Канаді діють програми підтримки фермерів як на федеральному рівні, так і на рівні провінції. Інституціями, через які уряди обох рівнів реалізують свою політику щодо фінансування та страхування діяльності фермерів, є так звані Королівські корпорації з надання фінансових послуг сільському господарству. «Королівська корпорація» означає, що така організація перебуває у власності держави, але діяльність її будується на загальних принципах корпоративного управління бізнесом. На федеральному рівні ця організація має назву Федеральна Королівська Корпорація з Кредитування Фермерів Канади (FCC). У провінції Альберта, зокрема, аналогічна корпорація має назву Корпорація з надання фінансових послуг сільському господарству (AFSC). У провінції Манітоба – Корпорація з надання сільськогосподарських кредитів (МАСС).

До юрисдикції федерального законодавства належать питання розподілу державної субсидії між провінціями. Законодавство провінції визначає, як представництво Королівської корпорації реалізує програму агрострахування в окремій провінції. Законодавство провінцій встановлює правила, за якими функціонують програми та технічні умови цих програм, зокрема, рівень покриття, методи обчислення страхового тарифу, методи оцінки ризику, процедури оцінки збитку, права та обов'язки сторін за страховим контрактом.

Процедура сертифікації аварійних комісарів в різних провінціях Канади може мати відмінності, особливо, коли йдеться про страхування різних культур. Зокрема, Королівська корпорація в

провінції Альберта з метою розробки та проведення тренінгів для оцінників збитку різного рівня співпрацює з сільськогосподарським коледжем OLDS College, що у місті Олдз. Ті, хто бажають працювати аварійними комісарами, звертаються до Королівської корпорації AFSC, яка, після перевірки даних кандидатів на відповідність критеріям вступу (освіта, попередній досвід) сплачує за їхнє навчання у коледжі OLDS College на першому рівні програми підготовки аварійних комісарів. По завершенні першого рівня теоретичного навчання відбувається двотижнева практика в полі під керівництвом досвідченого аварійного комісара. По завершенні практики підготовлені фахівці допускаються до самостійної роботи, але лише до врегулювання простих ситуацій, наприклад, до оцінки збитку врожаю від граду. Поступово, з набуттям досвіду, вони допускаються до врегулювання більш складних випадків, а згодом проходять другий рівень навчання у коледжі.

Таким чином, сертифікація аварійних комісарів відбувається у коледжі, який в даному випадку є третьою (незалежною) стороною. Кожного разу, коли аварійні комісари отримують сертифікат більш високого рівня, вони отримують доступ до виконання більш складних завдань з оцінки збитку.

У провінції Альберта, особи, що займаються визначенням причин настання страхових випадків та розміру збитків в сільському господарстві, підготовлені за участі Королівської корпорації, періодично звітують перед нею про свою діяльність.

Аварійні комісари (аджастери) працюють за контрактом з органом, відповідальним за агрострахування на рівні провінції. Зазвичай вони працюють не повний день, а за потребою. В головному офісі Королівської Корпорації AFSC існує посада Директора з врегулювання збитків (Manager of Loss Adjusting), якому на постійній основі допомагає незначна кількість допоміжного персоналу. Крім того, у кожному регіоні існує посада Головного спеціаліста з врегулювання збитків (Senior Loss Adjusting Manager). Ці люди працюють на постійних посадах, а всі решта аварійних комісарів мають контрактні відносини з Королівською корпорацією. При потребі, на контрактній основі можуть залучатися консультанти та приватні технічні спеціалісти (зокрема, перестраховики, спеціалісти з інформаційних технологій, юридичні фірми, спеціалісти з комунікації, торгові агенти та ін.).

Діяльність аварійних комісарів повністю відокремлена від продажу страхових продуктів. Тут доречно зазначити, що агенти з продажу, яких наймають Королівські корпорації, займаються лише продажем несубсидованих страхових продуктів від граду. Ці продукти досить прості, і фермери їх добре розуміють. Продукти страхування від граду продають також приватні страхові компанії через своїх агентів з продажу, які отримують комісійні. Що стосується продуктів

мультиризикового страхування, то вони вважаються досить складними, тому їх ніколи не продають агенти, які працюють за комісійні. Мультиризикові страхові продукти продаються лише через спеціалістів з продажу, які є штатними працівниками Королівських корпорацій. Діяльність цих штатних спеціалістів з продажу не є об'єктом моніторингу з точки зору ефективності продажів. Такі продажі є скоріше процесом навчання страхувальників, ніж процесом продажу страхових продуктів.

Підпорядкованість аварійних комісарів органу, відповідальному за агрострахування на рівні провінції, створює передумови для відкритого та справедливого процесу оскарження фермером результатів оцінки збитку. Якщо фермер висловив незгоду з результатами оцінки збитку, то його господарство відвідують декілька інших аварійних комісарів, які роблять свої висновки ще до початку процедури апеляції і надалі готові особисто захищати свої висновки на будь-яких подальших слуханнях. Звернення з апеляційною скаргою є для фермера безкоштовним, він має сплатити лише номінальну суму у 25 доларів, яка буде йому повернена, якщо він виграє процес. Аварійні комісари, як правило, працюють в одній провінції, однак, допускається їх залучення до роботи в іншій провінції у важкі періоди, коли в якійсь провінції спостерігається дуже велика кількість звернень за відшкодуванням.

Орган, відповідальний за агрострахування на рівні провінції, має свій окремий директивний документ, що називається «Loss Adjustment Manual» – посібник з проведення оцінки збитку, який регламентує методику проведення оцінки збитку в залежності від сільськогосподарської культури. В деяких провінціях, як, зокрема, у провінції Альберта, частини цього документу можуть надаватися сільгоспвиробникам для пояснення страхового продукту під час розгляду ними можливості придбання такого страхового продукту. Посібник з оцінки збитку може бути використаний аварійним комісаром для перемовин з фермером до початку проведення оцінки. Цей документ містить інформацію про параметри росту рослини, стадії розвитку, особливості оцінки збитку на кожній стадії розвитку, форми документів, які при цьому необхідно буде заповнити, обладнання, що використовується в процесі оцінки.

Навіть враховуючи те, що процедури оцінки збитку максимально стандартизовані в цьому посібнику, елемент суб'єктивності при проведенні оцінки та інтерпретації результатів все-одно залишається. З цієї причини аварійних комісарів обов'язково навчають методам роботи з клієнтами. Бажано, щоби фермер супроводжував аварійного комісара під час проведення оцінки збитку та розумів, що відбувається. Якщо під час проведення оцінки потрібно брати проби з багатьох місць на полі, то аварійний комісар може запропонувати фермеру провести необхідні маніпуляції самостійно, керуючись посібником.

Це хороший спосіб переконатися, що фермер розуміє, як проводиться оцінка.

Коли процес оцінки завершено, фермеру пропонується поставити свій підпис у відповідному документі, що фіксує результати проведеної оцінки, та засвідчити, що він був присутнім під час її проведення. Протягом п'яти днів після цього фермер, навіть якщо він підписав акт оцінки збитку, має право висловити незгоду з результатами та ініціювати їх перегляд (повторну інспекцію або навіть апеляцію). Якщо таке трапляється, то протягом двох днів з моменту звернення до господарства виїжджає інший аварійний комісар та знову проводить оцінку. Якщо й на цей раз фермер не погоджується з її результатом, то протягом п'яти днів з моменту звернення до нього повинен приїхати Головний спеціаліст з врегулювання збитків в регіоні та також провести свою оцінку. Кожна наступна оцінка може змінювати або не змінювати першу оцінку, якщо, на думку наступного оцінщика, вона була проведена правильно. Якщо й після проведення двох додаткових незалежних оцінок фермер не погоджується з результатами, він має право на звернення з апеляцією до незалежної експертної комісії – «Independent review panel».

Висновки

Проведене дослідження системи підготовки та контролю за діяльністю осіб, що займаються визначенням причин настання страхових випадків та розміру збитків у сільському господарстві таких країн, як США, Іспанія та Канада, дає змогу зробити висновок, що основні вимоги до таких осіб у цих країнах схожі. До того ж, система підготовки та сертифікації аварійних комісарів в Україні поєднує підходи як «американсько-канадської», так і «європейської» моделі. Суттєвою ж відмінністю в діяльності аварійних комісарів у розвинених країнах (та їх взаєминах із учасникам страхових відносин) та в Україні є можливість мирного, досудового врегулювання спорів. Почасту ця проблема виникає через те, що вітчизняні аварійні комісари є штатними співробітниками страхових компаній, які мають доволі потужне юридичне забезпечення і віддають перевагу вирішенню питань у суді, хоча відсутність медіації та взагалі слабкий інструментарій досудового врегулювання спорів характерний не лише для сільського господарства, а й для спірних питань, що виникають в інших галузях економіки. Подальше удосконалення системи підготовки аварійних комісарів можливе шляхом розроблення та запровадження програми підготовки осіб, що можуть здійснювати діяльність з визначення причин настання страхового випадку та розміру збитків в тваринництві. Крім того, з метою забезпечення підготовки високопрофесійних кадрів у сфері реалізації страхових відносин в сільському господарстві досвід здобутий при реалізації програми навчання в НУБіП необхідно розповсюдити у інших аграрних вузах країни.

Список літератури:

1. Про страхування: закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 18, ст. 78, в редакції Закону України № 2745-III від 04.10.2001, ВВР, 2002, № 7, ст. 50.
2. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
3. Типове положення про організацію діяльності аварійних комісарів, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 5 січня 1998 р. № 8 // «Офіційний вісник України». – 1998. – № 1 від 22/01/1998. – С. 127.
4. Положення про навчання, перепідготовку, підвищення кваліфікації та складання екзаменів особами, які провадять діяльність на ринках фінансових послуг, затверджене розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України № 183 від 25.12. 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0122-04>.
5. Кваліфікаційні вимоги до осіб, які здійснюють діяльність з визначення причин настання страхового випадку та розміру збитків (аварійних комісарів), затверджені розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України № 691/19429 від 8.06.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0691-11>.
6. Кваліфікаційний мінімум для осіб, які здійснюють діяльність з визначення причин настання страхового випадку в сільському господарстві (аварійних комісарів), затверджений розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України № 779/19517 від 24.06.2011 р., [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show-/z0779-11>.
7. Основи страхування сільськогосподарських культур в Україні: навч. посіб. / Проект «Розвиток агрострахування в Україні» // Міжнародна фінансова корпорація. – 2012. – 492 с.
8. Міжнародний досвід роботи аварійних комісарів / В. Якубович // Матеріали доповіді в рамках навчання аварійних комісарів в сільському господарстві в галузі рослинництва, відповідно до наказу ректора НУБіП України від 4. 09. 2015 № 949.
9. Агροстрахование в Испании и Украине. Сравнимо? / В. Якубович. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tristar.com.ua/1/art/agrostrahovanie_v_ishpanii_i_ukraine_srvnimo.html.

Надано до редакції 23.08.2015

Герасименко Наталія Анатоліївна / Natalia A. Gerasymenko
Natali_gerasimenko@ukr.net

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Особливості підготовки аварійних комісарів для сільського господарства [Електронний ресурс] / Н. А. Герасименко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 5 (21). – С. 118-123. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n5.html>